

"Bir tek cilve-i irade ve o kanun-u emrî ziya, hararet, hava gibi dağılıp her yere gitmiyor. Çünkü gittiği yerlerin ortalarındaki uzun mesafelerde ve muhtelif masnulara hiçbir iz bırakmıyor, hiçbir eseri görülmüyor. Eğer intişar ile olsaydı, izi ve eseri görülecekti. Belki, bizzat tecezzî ve intişar etmeden herbirisinin yanında bulunuyor..." İntişar suretinde olmak ile vahdete delil olmasını açar mısınız?

"Şu ağacın lâakal on bin meyvesi var. Her bir meyvesinin lâakal yüzer kanatlı çekirdeği var. Bütün on bin meyve ve bir milyon çekirdek, bir anda, beraber bir san'at ve icada mazhardırlar. Halbuki, şu ağacın çekirdek-i aslîsinde ve kökünde ve gövdesinde, cüz'î ve müşahhas ve ukde-i hayatiye tabir edilen bir cilve-i irade-i İlâhiye ve bir nüve-i emr-i Rabbânî ile, şu ağacın kavânîn-i teşkiliyesinin merkezîyeti, her dalın başında, her bir meyvenin içinde, her bir çekirdeğin yanında bulunur ki, hiçbirinin bir şeyini noksan bırakmayarak, birbirine mâni olmayarak onunla yapılır. Ve o bir tek cilve-i irade ve o kanun-u emrî ziya, hararet, hava gibi dağılıp her yere gitmiyor. Çünkü gittiği yerlerin ortalarındaki uzun mesafelerde ve muhtelif masnulara hiçbir iz bırakmıyor, hiçbir eseri görülmüyor. Eğer intişar ile olsaydı, izi ve eseri görülecekti. Belki, bizzat tecezzî ve intişar etmeden herbirisinin yanında bulunuyor. Ehadiyetine ve şahsiyetine, o küllî işler münâfi olmuyor. Hattâ denilebilir ki, o cilve-i irade, o kanun-u emrî, o ukde-i hayatiye her birinin yanında bulunur, hiçbir yerde de bulunmaz. Güya şu muhteşem ağaçta meyveler, çekirdekler adedince o kanun-u emrînin birer gözü, birer kulağı var. Belki ağacın her bir cüz'ü, o kanun-u emrînin duygularının birer merkezi hükmündedir ki, uzun vasıtaları, perde olup bir mâni teşkil etmek değil, belki telefon telleri gibi birer vesile-i teshil ve takrib olur. En uzak, en yakın gibidir."

"Madem, bilmüşahede, Zât-ı Ehad-i Samedin irade gibi bir sıfatının bir tek cilve-i cüz'îsi bilmüşahede milyon yerde, milyonlar işe vasıtasız medar olur. Elbette, Zât-ı Zülcelâlin tecellî-i kudret ve iradesiyle, şecere-i hilkati bütün ecza ve zerratıyla beraber tasarruf edebilmesine şuhud derecesinde yakîn etmek lâzım gelir."⁽¹⁾

Allah, bir ve tek olmasına karşın milyarlarca işleri bir anda ve şaşırmadan yapabilmesini akla yaklaştırmak için Üstad Hazretleri bu temsili getiriyor.

Mahlukatın en aşağı derecelerinde olan ağacın binlerce meyve ve yaprağının Allah'ın bir kanunu, iradesinin bir cilvesinin bulunduğu bir merkezden tedbir ve idare edilmesi ve bir meyvenin idaresi diğer meyvenin idaresine mani olmaması nasıl somut olarak gözümüz önünde cereyan ediyor ise, aynı şekilde madde ve mahlukattan münezzehe olan bir tek Allah, bir anda milyarlarca işi şaşırmadan ve yanılmadan yapabilir ve görebilir.

Ağacın merkezindeki ukde-yi hayat ve Emr-i Rabbani olarak tarif edilen manadan kasıt, ağacın tedbir ve idare edildiği, ağacın ruhu hükmünde olan bir kanundur. Yani ağacın bütün tedbir ve sistemi bu bir merkezde bulunan kanun tarafından sağlanıyor demektir. Bu kanun ve merkez aynı anda her bir meyvenin yanında hazır ve nazır gibi durabiliyor. O meyve ve yaprakların bütün ihtiyaç ve gereksinimleri bu merkezdeki kanun eli ile sevk ediliyor. Bu kanunun o meyveler ile irtibatı maddi ve yayılma yolu ile olmuyor. Âdetâ bu ağacın ruhu hükmünde olan merkezdeki kanun her bir meyve ve yaprak yanında zamansız ve mekansız bulunuyor. Bir tek kanun somut bir cüzi iken, binlerce meyve ve yaprağın yanında hazır ve nazır bulunabiliyor.

Demek mahlukat içinde basit bir ağacın merkezindeki basit bir kanun, şu harika işlere mazhar olabiliyor ise mekân ve zamandan münezzehe olan Allah, bir ve yekta olmasına karşın milyarlarca işleri ve icraatları aynı anda, şaşırmadan yapması neden akıldan uzak olsun. Neden makul sayılmasın denilmek için Allah bu misali icat etmiştir.

Yoksa ağacın ruhu hükmünde olan hayat düğümü arkasında ezeli irade sıfatının tecellisi bulunuyor. **Ezeli irade** sıfatı da tecelli etmek için maddi şeyleri aracı olarak kullanmaya ihtiyaç duymaz. Ruhun bedene olan tasarrufu gibi. Mesela ruh ile beden arasında bir vasıta gösterilemiyor. Allah da kâinata ezeli iradesi ile hükmederken vesile ve sebeplerin aracılığına ihtiyaç duymuyor, her bir şeyin yanında bizzat bulunuyor bir iş diğer işe engel teşkil etmiyor.

Şayet ezeli irade onu onunla bunu şununla yani eşyayı yayılma ve neşir yolu ile idare etmiş olsa idi, bunun belirtileri ve emareleri görülecekti. Oysa kâinatta ve eşya arasında böyle bir network yani idare ağı gözüküyor. Aslında kablolu ve kablosuz ağ buna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Kablolu ağ neşir ve yayılma iken, kablosuz ağ her şeyin yanında vesilesiz bulunmayı temsil ediyor.

(1) bk. [Sözler, Otuz İkinci Söz, İkinci Mevkîf.](#)